

Δεν Υπάρχει Ελεύθερη Αγορά*

HA-JOON CHANG**

Μετάφραση: ΑΡΙΑΔΝΗ ΑΛΑΒΑΝΟΥ

Τι Μας Λένε

Οι αγορές πρέπει να είναι ελεύθερες. Όταν το κράτος παρεμβαίνει και υπαγορεύει τι μπορούν και τι δεν μπορούν να κάνουν οι συμμετέχοντες στην αγορά, οι πόροι δεν μπορούν να διοχετευθούν στις πιο αποτελεσματικές χρήσεις τους. Εάν οι άνθρωποι δεν μπορούν να αναπτύξουν τις δραστηριότητες που θεωρούν πιο κερδοφόρες, δεν έχουν κίνητρο για να επενδύουν και να καινοτομούν. Έτσι, εάν το κράτος θέσει ανώτατο όριο στα ενοίκια των κατοικιών, οι ιδιοκτήτες ακινήτων δεν έχουν κίνητρο να τα συντηρούν ή να χτίζουν καινούργια. Ή εάν το κράτος περιορίσει τα είδη των χρηματοοικονομικών προϊόντων που μπορούν να πωλούνται, τα δύο συμβαλλόμενα μέρη που μπορεί να ωφελούνται από καινοτόμες συναλλαγές, οι οποίες ικανοποιούν τις ιδιοσυγκρασιακές ανάγκες τους, δεν μπορούν να δρέψουν τα δυνητικά κέρδη της σύναψης των συμφωνιών που επιθυμούν. Οι άνθρωποι πρέπει να είναι «ελεύθεροι να επιλέγουν», όπως λέει ο τίτλος του πασίγνωστου βιβλίου του οραματιστή της ελεύθερης αγοράς Μίλτον Φρίντμαν.

Τι Δεν Μας Λένε

Δεν υπάρχει ελεύθερη αγορά. Κάθε αγορά διέπεται από κανόνες και όρια που περιορίζουν την ελευθερία επιλογής. Η αγορά φαίνεται ελεύθερη μόνο και μόνο επειδή αποδεχόμαστε τόσο ανεπιφύλακτα τους υποκείμενους περιορισμούς της, ώστε δεν μπορούμε καν να τους διακρίνουμε. Το πόσο «ελεύθερη» είναι μία αγορά δεν μπορεί να οριστεί αντικειμενικά. Ο ορισμός είναι πολιτικός. Ο συνήθης ισχυρισμός των οικονομολόγων της ελεύθερης αγοράς ότι προσπαθούν να υπερασπιστούν την ελεύθερη αγορά από την πολιτικά υποκινούμενη παρεμβολή του κράτους είναι ψευδής. Το κράτος πάντοτε αναμειγνύεται και οι οπαδοί της ελεύθερης αγοράς έχουν εξίσου με τον οποιονδήποτε άλλον πολιτικά κίνητρα. Η αποκάλυψη του μύθου ότι μπορεί να οριστεί αντικειμενικά η «ελεύθερη αγορά» αποτελεί το πρώτο βήμα για την κατανόηση του καπιταλισμού.

* Πηγή: <http://www.truth-out.org/news/item/1505:there-is-no-such-thing-as-a-free-market>. Το άρθρο δημοσιοποιήθηκε στις 7 Ιουνίου 2011.

** Reader Πολιτικής Οικονομίας της Ανάπτυξης στο Πανεπιστήμιο του Κέιμπριτζ.

Η Εργασία Θα Έπρεπε Να Είναι Ελεύθερη

Το 1819, προτάθηκε στο βρετανικό Κοινοβούλιο ένας νέος νόμος που θέσπιζε ρυθμίσεις για την παιδική εργασία, ο Νόμος για τη Ρύθμιση των Βαμβακουργείων. Η προτεινόμενη ρύθμιση ήταν απίστευτα «χαλαρή» με τα σύγχρονα κριτήρια. Απαγόρευε να προσλαμβάνονται τα πολύ μικρά παιδιά - δηλαδή εκείνα που ήταν κάτω των 9 ετών. Τα μεγαλύτερα παιδιά (ηλικίας από 10-16 ετών) επιτρεπόταν να δουλεύουν, αλλά οι εργάσιμες ώρες τους περιορίστηκαν στις 12 ημερησίως (ναι, ο προτεινόμενος νόμος ήταν πραγματικά...επιεικής απέναντι σ' εκείνα τα παιδιά). Οι νέοι κανονισμοί θα εφαρμόζονταν μόνο στα βαμβακουργεία που αναγνωρίζονταν ως πολύ επικίνδυνα για την υγεία των εργατών.

Η προτεινόμενη ρύθμιση προκάλεσε τεράστια αντιπαράθεση. Όσοι ήταν αντίθετοι την είδαν ως υπονόμευση του ιερού δικαιώματος ελεύθερης σύναψης συμφωνιών και άρα ως καταστροφική των ίδιων των θεμελίων της ελεύθερης αγοράς. Κατά τη συζήτηση αυτής της ρύθμισης, ορισμένα μέλη της Βουλής των Λόρδων διαφώνησαν με την αιτιολογία ότι η «εργασία θα έπρεπε να είναι ελεύθερη». Το επιχείρημά τους ήταν το εξής: τα παιδιά θέλουν (και χρειάζονται) να δουλεύουν και οι ιδιοκτήτες εργοστασίων θέλουν να τα απασχολούν - πού είναι το πρόβλημα;

Σήμερα, ακόμη και οι πιο φανατικοί υποστηρικτές της ελεύθερης αγοράς στη Βρετανία ή σε άλλες πλούσιες χώρες δεν θα διανοούνταν καν να επαναφέρουν την παιδική εργασία ως μέρος του πακέτου της φιλελευθεροποίησης της αγοράς που τόσο πολύ επιθυμούν. Ωστόσο, μέχρι τα τέλη του 19ου ή τις αρχές του 20ού αιώνα, όταν θεσπίστηκαν στην Ευρώπη και στη Βόρεια Αμερική οι πρώτες σοβαρές ρυθμίσεις για την παιδική εργασία, πολλοί αξιοσέβαστοι άνθρωποι θεωρούσαν ότι η ρύθμιση για την παιδική εργασία είναι αντίθετη με τις αρχές της ελεύθερης αγοράς.

Υπ' αυτό το πρίσμα, η «ελευθερία» της αγοράς, όπως και η ομορφιά, είναι στα μάτια του παρατηρητή. Εάν πιστεύει κανείς ότι το δικαίωμα των παιδιών να μην εξ-αναγκάζονται να δουλεύουν είναι πιο σημαντικό από το δικαίωμα των εργοστασιαρχών να μπορούν να μισθώνουν όποιους εργάτες θεωρούν πιο επικερδείς, δεν θα δει την απαγόρευση της παιδικής εργασίας ως παραβίαση της ελευθερίας της αγοράς εργασίας. Εάν πιστεύει το αντίθετο, θα δει μία «ανελεύθερη» αγορά, δέσμια μίας λανθασμένης κρατικής ρύθμισης.

Δεν χρειάζεται να ταξιδέψουμε δύο αιώνες στο παρελθόν για να διαπιστώσουμε ότι ρυθμίσεις που θεωρούμε δεδομένες (και τις αποδεχόμαστε ως «διακριτικό θόρυβο» μέσα σε μία ελεύθερη αγορά) αμφισβητήθηκαν σοβαρά ως υπονομευτικές της ελεύθερης αγοράς όταν προτάθηκαν για πρώτη φορά. Όταν πριν από λίγες δεκαετίες εμφανίστηκαν οι περιβαλλοντικές ρυθμίσεις (π.χ. οι ρυθμίσεις για τις εκπομπές ρύπων των αυτοκινήτων και

των εργοστασίων), πολλοί εναντιώθηκαν σ' αυτές με το επιχείρημα ότι αποτελούσαν σοβαρές παραβιάσεις της ελευθερίας μας να επιλέγουμε. Οι αντίπαλοι αυτών των ρυθμίσεων ρωτούσαν: εάν οι άνθρωποι θέλουν να οδηγούν πιο ρυπογόνα αυτοκίνητα και εάν τα εργοστάσια θεωρούν ότι οι πιο ρυπογόνες μέθοδοι παραγωγής είναι επικερδέστερες, γιατί θα πρέπει να τους εμποδίζει το κράτος να προβαίνουν σ' αυτές τις επιλογές; Σήμερα, οι περισσότεροι αποδέχονται αυτές τις ρυθμίσεις ως «φυσικές». Πιστεύουν ότι πρέπει να περιορίζονται οι ενέργειες που βλάπτουν τους άλλους, όσο κι αν αυτό γίνεται (όπως η ρύπανση) μη σκόπιμα. Επίσης αντιλαμβάνονται ότι είναι λογικό να χρησιμοποιούνται προσεκτικά οι ενεργειακοί πόροι, εφόσον πολλοί από αυτούς είναι μη ανανεώσιμοι. Ενδέχεται να πιστεύουν επίσης ότι είναι λογική η μείωση της ανθρώπινης επίδρασης στην κλιματική αλλαγή.

Εάν η ίδια αγορά γίνεται αντιληπτή από διαφορετικούς ανθρώπους ως έχουσα ποικίλους βαθμούς ελευθερίας, δεν υπάρχει, στην πραγματικότητα, αντικειμενικός τρόπος να οριστεί πόσο ελεύθερη είναι. Με άλλα λόγια, η ελεύθερη αγορά είναι μία ψευδαίσθηση. Εάν κάποιες αγορές φαίνονται ελεύθερες, αυτό οφείλεται απλώς στο ότι αποδεχόμαστε τόσο απόλυτα τις ρυθμίσεις που τις στηρίζουν ώστε έχουν γίνει αόρατες.

Μουσικές Χορδές και Δάσκαλοι του Κουνγκ Φου

Όπως πολλοί, ως παιδί είχα γοητευτεί από όλους εκείνους τους δασκάλους του Κουνγκ Φου, οι οποίοι αφηφούν τη βαρύτητα (*defying-gravity*) στις ταινίες του Χονγκ Κονγκ.¹

Όπως συμβαίνει με πολλά παιδιά [αναφορά στο τραγούδι της *Elphaba – A.A.*], οι όροι του εμπορίου είναι επίσης προσδιορισμένοι. Ένα από τα πράγματα που με εξέπληξαν όταν πήγα για πρώτη φορά στη Βρετανία, στα μέσα της δεκαετίας του 1980, ήταν το ότι ο αγοραστής μπορούσε να απαιτήσει επιστροφή χρημάτων για ένα προϊόν που δεν του άρεσε, ακόμη κι αν δεν ήταν ελαττωματικό. Εκείνη την εποχή, αυτό δεν μπορούσες να το κάνεις στην Κορέα, παρά μόνο στα πιο πολυτελή πολυκαταστήματα. Στη Βρετανία, το δικαίωμα του καταναλωτή να αλλάζει γνώμη θεωρούνταν πιο σημαντικό από το δικαίωμα του πωλητή να αποφεύγει το κόστος επιστροφής των ανεπιθύμητων (αν και μη ελαττωματικών) προϊόντων στον κατασκευαστή. Υπάρχουν πολλοί άλλοι κανόνες που ρυθμίζουν διάφορες πλευρές της διαδικασίας ανταλλαγής: ευθύνη για το προϊόν, λάθη στην

¹ «*Defying Gravity*» είναι ο τίτλος του τραγουδιού του μιούζικαλ *Wicked*. Η *Elphaba*, κύριος χαρακτήρας του μιούζικαλ, τραγουδά για το πώς θέλει να ζει χωρίς περιορισμούς, να αφηφά τους κανόνες που άλλοι της θέτουν. Κατά τη διάρκεια του τραγουδιού η *Elphaba* μαγεύει ένα σκουπόξυλο που ανυψώνεται και, κυνηγημένη από τους φρουρούς του μάγου, υψώνεται από τη σκηνή πάνω από τους οργισμένους πολίτες του Οζ, οι οποίοι ματαιώς προσπαθούν να την «κατεβάσουν». (Πηγή: *Wikipedia*) (Σ.τ.Μ.).

παράδοση, αθέτηση πληρωμής δανείου, κοκ. Σε πολλές χώρες, είναι επίσης αναγκαίες οι άδειες για το χώρο στον οποίο πραγματοποιούνται πωλήσεις – όπως είναι οι περιορισμοί που επιβάλλονται στους μικροπωλητές ή οι ρυθμίσεις ζώνης που απαγορεύουν τις εμπορικές δραστηριότητες σε περιοχές κατοικιών.

Στη συνέχεια, υπάρχουν οι ρυθμίσεις των τιμών. Δεν αναφέρομαι απλώς σε εκείνα τα πολύ ορατά φαινόμενα όπως οι έλεγχοι στα ενοίκια ή οι κατώτατοι μισθοί που μισούν οι οικονομολόγοι της ελεύθερης αγοράς.

Οι μισθοί στις πλούσιες χώρες καθορίζονται πάνω απ' όλα μέσω του ελέγχου της μετανάστευσης, συμπεριλαμβανομένων των όποιων νόμων για τους ελάχιστους μισθούς. Πώς προσδιορίζεται το μέγιστο της μετανάστευσης; Όχι μέσω της «ελεύθερης» αγοράς εργασίας, η οποία, αν όντως αφηνόταν ελεύθερη, θα κατέληγε να αντικαταστήσει το 80-90% των ντόπιων με τους πιο φθηνούς, και συχνά πιο παραγωγικούς, μετανάστες. Η μετανάστευση ρυθμίζεται κυρίως μέσω της πολιτικής. Έτσι, αν έχει κανείς οποιαδήποτε άλλη αμφιβολία για τον τεράστιο ρόλο που παίζει το κράτος στην ελεύθερη αγορά της οικονομίας, τότε ας κάνει μία παύση για να αναλογιστεί πως όλοι οι μισθοί μας, κατά βάση, καθορίζονται πολιτικά (ένα θέμα το οποίο πραγματεύομαι σε άλλο κεφάλαιο του βιβλίου: *23 Αλήθειες Που Δεν Μας Λένε για τον Καπιταλισμό*).

Μετά τη χρηματοπιστωτική κρίση του 2008, οι τιμές των δανείων (αν, φυσικά, μπορεί κανείς να πάρει δάνειο ή αν έχει δανειστεί με κυμαινόμενο επιτόκιο) έχουν μειωθεί κατά πολύ σε πολλές χώρες, χάρη στη συνεχή μείωση των επιτοκίων. Μήπως ξαφνικά οι άνθρωποι δεν ήθελαν να δανειστούν και οι τράπεζες έπρεπε να μειώσουν τις τιμές τους για να πουλήσουν; Όχι, ήταν αποτέλεσμα πολιτικών αποφάσεων που επιδίωκαν να αυξήσουν τη ζήτηση μέσω της μείωσης των επιτοκίων. Ακόμη και σε κανονικές εποχές, τα επιτόκια μίας χώρας τα ορίζει η κεντρική τράπεζα, πράγμα που σημαίνει ότι παραισφρέουν πολιτικοί υπολογισμοί. Με άλλα λόγια, και τα επιτόκια καθορίζονται από την πολιτική.

Εάν οι μισθοί και τα επιτόκια (σε σημαντικό βαθμό) καθορίζονται πολιτικά, τότε και όλες οι άλλες τιμές καθορίζονται πολιτικά, εφόσον μισθοί και επιτόκια τις επηρεάζουν όλες.

Είναι Δίκαιο το Ελεύθερο Εμπόριο;

Αντιλαμβανόμαστε την ύπαρξη μίας ρύθμισης, όταν δεν ενστερνιζόμαστε τις ηθικές αξίες που υπονοεί. Τον 19ο αιώνα, ο περιορισμός του ελεύθερου εμπορίου μέσω των υψηλών δασμών που θέσπισε η κυβέρνηση των ΗΠΑ εξόργισε τους ιδιοκτήτες των σκλάβων, που δεν έβλεπαν τίποτα κακό στο να πραγματοποιούν αγοραπωλησίες ανθρώπινων υπάρξεων σε μία ελεύθερη

αγορά.

Για όσους πίστευαν ότι οι άνθρωποι μπορούσαν να αποτελούν ιδιοκτησία, η απαγόρευση του δουλεμπορίου ήταν απορριπτέα με τον ίδιο ακριβώς τρόπο που ήταν και ο περιορισμός του εμπορίου βιομηχανικών προϊόντων. Οι Κορεάτες καταστηματάρχες της δεκαετίας του 1980 πιθανώς θα θεωρούσαν την απαίτηση για «άνευ όρων επιστροφή» πωληθέντων μία άδικη, επιβαρυντική, κρατική ρύθμιση που περιορίζει την ελευθερία της αγοράς.

Αυτή η σύγκρουση αξιών βρίσκεται πίσω από την τρέχουσα συζήτηση για το θέμα ελεύθερο εμπόριο έναντι δίκαιου εμπορίου. Πολλοί Αμερικανοί πιστεύουν ότι η Κίνα εμπλέκεται σ' ένα διεθνές εμπόριο που μπορεί να είναι ελεύθερο, αλλά δεν είναι δίκαιο. Κατά την άποψή τους, με το να πληρώνει τους εργάτες με απαράδεκτα χαμηλούς μισθούς και να τους αναγκάζει να δουλεύουν σε απάνθρωπες συνθήκες, η Κίνα δεν ασκεί έντιμο ανταγωνισμό. Οι Κινέζοι, από την πλευρά τους, μπορούν να ανταπαντήσουν ότι είναι απαράδεκτο το ότι οι πλούσιες χώρες, ενώ υπερασπίζονται το ελεύθερο εμπόριο, επιχειρούν να επιβάλουν τεχνητούς φραγμούς στις κινεζικές εξαγωγές, περιορίζοντας την εισαγωγή προϊόντων από εργοστάσια-«κάτεργα». Θεωρούν ότι είναι άδικο να παρεμποδίζεται η εκμετάλλευση του μοναδικού πόρου που διαθέτουν εν αφθονία – της φθηνής εργασίας.

Βεβαίως, η δυσκολία ως προς αυτό το θέμα έγκειται στο ότι δεν υπάρχει αντικειμενικός τρόπος για να προσδιοριστούν οι «απαράδεκτα χαμηλοί μισθοί» ή οι «απάνθρωπες συνθήκες εργασίας». Με τις τεράστιες διαφορές που υπάρχουν στο επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης και το βιοτικό επίπεδο, είναι φυσικό ένας μισθός που θα ήταν της πείνας στις ΗΠΑ να είναι τεράστιος στην Κίνα (ο μέσος κινεζικός μισθός αντιστοιχεί στο 10%, περίπου, εκείνου των ΗΠΑ) και να αποτελεί μία περιουσία στην Ινδία (ο μέσος μισθός στην Ινδία αντιστοιχεί στο 2% εκείνου των ΗΠΑ). Έτσι, οι Αμερικανοί που τάσσονται υπέρ του δίκαιου εμπορίου δεν θα αγόραζαν προϊόντα που κατασκεύαζαν οι παππούδες τους, οι οποίοι δούλευαν ατέλειωτες ώρες, σε απάνθρωπες συνθήκες. Μέχρι τις αρχές του 20ού αιώνα, η μέση εργάσιμη εβδομάδα στις ΗΠΑ ήταν περίπου 60 ώρες. Εκείνη την εποχή (το 1905, για να είμαστε ακριβείς), οι ΗΠΑ ήταν μία χώρα όπου το Ανώτατο Δικαστήριο κήρυξε αντισυνταγματικό έναν νόμο της Πολιτείας της Νέας Υόρκης επειδή περιόριζε την εργάσιμη ημέρα των αρτοποιών στις 10 ώρες, με την αιτιολογία ότι ο νόμος εκείνος «στερούσε από τον αρτοποιό την ελευθερία να εργάζεται όσες ώρες επιθυμεί».

Υπ' αυτό το πρίσμα, η συζήτηση για το δίκαιο εμπόριο είναι ουσιαστικά μία συζήτηση για τις ηθικές αξίες και τις πολιτικές αποφάσεις και όχι για τα οικονομικά με τη συνήθη έννοια. Ακόμη κι αν διεξάγεται για ένα οικονομικό θέμα, οι οικονομολόγοι, με την τεχνική εργαλειοθήκη τους, δεν είναι καλά

εξοπλισμένοι για να το πραγματευτούν.

Όλα αυτά δεν σημαίνουν ότι πρέπει να υιοθετούμε μία «σχετικιστική» (*relativist*) θέση και να μην επικρίνουμε κανέναν επειδή έτσι είναι τα πράγματα. Μπορούμε να έχουμε (προσωπικά έχω) τις απόψεις μας σχετικά με το πόσο παραδεκτές είναι οι ισχύουσες συνθήκες εργασίας στην Κίνα (ή σε οποιαδήποτε άλλη χώρα) και να προσπαθούμε να κάνουμε κάτι γι' αυτό, χωρίς να πιστεύουμε ότι όσοι εκφράζουν διαφορετική άποψη έχουν απόλυτα άδικο. Ακόμη κι αν η Κίνα δεν έχει την οικονομική δυνατότητα να πληρώνει μισθούς αμερικανικού επιπέδου ή να έχει συνθήκες εργασίας σουηδικού, μπορεί ασφαλώς να βελτιώσει τόσο τους μισθούς όσο και τις συνθήκες εργασίας των εργαζομένων της. Πράγματι, πολλοί Κινέζοι δεν δέχονται τις σημερινές συνθήκες εργασίας και απαιτούν πιο αυστηρές ρυθμίσεις. Αλλά η οικονομική θεωρία (τουλάχιστον τα οικονομικά της ελεύθερης αγοράς) δεν μπορεί να μας πει ποιοι θα έπρεπε να είναι οι «σωστοί» μισθοί και οι «σωστές» εργασιακές συνθήκες στην Κίνα.

Δεν Νομίζω ότι Είμαστε Πια στη Γαλλία

Τον Ιούλιο του 2008, όταν το χρηματοπιστωτικό σύστημα της χώρας κατέρρευε, η αμερικανική κυβέρνηση διοχέτευσε 200 δισ. δολάρια στα ιδρύματα ενυπόθηκου δανεισμού *Fannie Mae* και *Freddie Mac* και τα εθνικοποίησε. Ο ρεπουμπλικανός γερουσιαστής Τζιμ Μπάνινγκ του Κεντάκι κατάγγειλε ότι αυτή η ενέργεια θα μπορούσε να συμβεί μόνο σε μία «σοσιαλιστική» χώρα, όπως η Γαλλία.

Η Γαλλία ήταν ήδη αρκετά κακή, αλλά στις 19 Σεπτεμβρίου 2008, η αγαπημένη χώρα του γερουσιαστή Μπάνινγκ μετατράπηκε σε Αυτοκρατορία του Κακού από τον αρχηγό του δικού του κόμματος. Σύμφωνα με το σχέδιο που ανακοίνωσε εκείνη την ημέρα ο πρόεδρος Τζορτζ Γ. Μπους και το οποίο στη συνέχεια ονομάστηκε TARP (Πρόγραμμα Ανακούφισης Προβληματικών Περιουσιακών Στοιχείων – *Troubled Asset Relief Program*), η αμερικανική κυβέρνηση επρόκειτο να χρησιμοποιήσει τουλάχιστον 700 δισ. δολάρια από τα χρήματα των φορολογουμένων για να αγοράσει τα «τοξικά περιουσιακά στοιχεία» που έπνιγαν το χρηματοπιστωτικό σύστημα.

Όμως, ο πρόεδρος Μπους δεν έβλεπε τα πράγματα με τον ίδιο τρόπο. Υποστήριξε ότι το σχέδιο όχι μόνο δεν ήταν «σοσιαλιστικό», αλλά αποτελούσε τη συνέχεια του αμερικανικού συστήματος της ελεύθερης επιχείρησης, το οποίο βασίζεται στην «πεποίθηση ότι η ομοσπονδιακή κυβέρνηση πρέπει να παρεμβαίνει στην αγορά μόνο όταν αυτό είναι αναγκαίο». Κατά την άποψή του, η εθνικοποίηση ενός μεγάλου τμήματος του χρηματοπιστωτικού τομέα ήταν ακριβώς μία από τις αναγκαίες ενέργειες.

Βεβαίως, η δήλωση του κ. Μπους αποτελεί ακραίο παράδειγμα

υποκριτικής πολιτικής γλώσσας – μία από τις μεγαλύτερες κρατικές παρεμβάσεις στην ιστορία παρουσιάστηκε σαν άλλη μία συνήθη διαδικασία της αγοράς. Ωστόσο, μέσω της δήλωσης του κ. Μπους εκτέθηκαν σε κοινή θέα τα σαθρά θεμέλια πάνω στα οποία στηρίζεται ο μύθος της ελεύθερης αγοράς. Όπως αποκαλύπτει σαφώς η δήλωση, το εάν συνάδει μία αναγκαία κρατική παρέμβαση με τον καπιταλισμό της ελεύθερης αγοράς είναι, στην πραγματικότητα, ζήτημα γνώμης. Δεν υπάρχει επιστημονικά προσδιορισμένο όριο για την ελεύθερη αγορά.

Εάν τα συγκεκριμένα όρια της αγοράς, που τυχαίνει να υπάρχουν, δεν έχουν τίποτα το ιερό, τότε η αλλαγή τους είναι εξίσου θεμιτή με την υπεράσπισή τους. Πράγματι, η ιστορία του καπιταλισμού ήταν μία συνεχής μάχη για τα όρια της αγοράς.

Πολλά πράγματα που είναι εκτός της αγοράς σήμερα εξαιρέθηκαν με πολιτικές αποφάσεις και όχι με διαδικασίες της ίδιας της αγοράς - εμπόριο ανθρώπων, θέσεις εργασίας στον κρατικό τομέα, ψήφοι των εκλογέων, νομικές αποφάσεις, πανεπιστημιακές θέσεις ή μη εγκεκριμένα φάρμακα. Ακόμη γίνονται προσπάθειες να αγοραστούν τουλάχιστον κάποια από αυτά παράνομα (με δωροδοκίες κρατικών αξιωματούχων, δικαστών ή ψηφοφόρων) ή νόμιμα (με τη μίσθωση ακριβών δικηγόρων για να κερδίσουν μία αγωγή, με δωρεές στα πολιτικά κόμματα κ.λπ.), αλλά παρόλο που υπάρχουν κινήσεις και προς τις δύο κατευθύνσεις, η τάση είναι προς τη μείωση των αγοραίων διαδικασιών.

Όσον αφορά τα προϊόντα τα οποία αποτελούν ακόμη αντικείμενο συναλλαγών, εισάγονται συνεχώς περισσότερες ρυθμίσεις. Αν συγκρίνουμε την κατάσταση με αυτή που υπήρχε πριν από λίγες δεκαετίες, σήμερα έχουμε πολύ πιο αυστηρές ρυθμίσεις για το ποιος μπορεί να παράγει και τι (π.χ. πιστοποιητικά για τους παραγωγούς οργανικών τροφίμων ή για αυτούς που παράγουν προϊόντα του δίκαιου εμπορίου), για το πώς μπορούν να παράγονται τα προϊόντα (π.χ. περιορισμούς της ρύπανσης ή των εκπομπών άνθρακα) και για το πώς μπορούν να πωλούνται (π.χ. κανόνες για τη σήμανση των προϊόντων και για τις επιστροφές).

Επιπλέον, η διαδικασία επαναπροσδιορισμού των ορίων της αγοράς, αντικατοπτρίζοντας τον πολιτικό χαρακτήρα της, σηματοδοτήθηκε ορισμένες φορές από βίαιες συγκρούσεις. Οι Αμερικανοί έκαναν έναν εμφύλιο πόλεμο για το ελεύθερο δουλεμπόριο (αν και το ελεύθερο εμπόριο προϊόντων – ή το θέμα των δασμών – ήταν επίσης ένα σημαντικό ζήτημα του εμφυλίου). Η βρετανική κυβέρνηση διεξήγαγε τους Πολέμους του Οπίου εναντίον της Κίνας για να επιβάλει το ελεύθερο εμπόριο οπίου. Οι κανονισμοί που επιβλήθηκαν στην ελεύθερη αγορά για την παιδική εργασία έλαβαν σάρκα και οστά μόνο και μόνο επειδή αγωνίστηκαν γι' αυτούς οι κοινωνικοί μεταρρυθμιστές, όπως αναφέρθηκε παραπάνω. Τα πολιτικά κόμματα που εξαγόραζαν ψήφους και

μοίραζαν κρατικές θέσεις εργασίας ως ανταμοιβή στους πιστούς οπαδούς τους αντιστάθηκαν πεισματικά στο να καταστεί παράνομη η ελεύθερη αγορά στις θέσεις εργασίας του κρατικού τομέα ή στις ψήφους. Αυτές οι πρακτικές τερματίστηκαν μόνο ως συνδυασμένο αποτέλεσμα των πολιτικών αγώνων, των εκλογικών μεταρρυθμίσεων και των αλλαγών στις διαδικασίες πρόσληψης στον δημόσιο τομέα.

Η αναγνώριση ότι τα όρια της αγοράς είναι αμφίβολα και δεν μπορούν να προσδιοριστούν με αντικειμενικό τρόπο μας βοηθά να συνειδητοποιήσουμε ότι τα οικονομικά δεν είναι μία επιστήμη όπως η φυσική ή η χημεία, αλλά ένα πολιτικό εγχείρημα. Οι οικονομολόγοι της ελεύθερης αγοράς ίσως θέλουν να πιστεύουμε ότι μπορούν να οριστούν επιστημονικά τα όρια της αγοράς, αλλά αυτό είναι λάθος. Εάν τα όρια του αντικειμένου που μελετά κάποιος δεν μπορούν να προσδιοριστούν επιστημονικά, αυτό που κάνει δεν είναι επιστήμη.

Υπ' αυτό το πρίσμα, αυτό που εννοεί η εναντίωση σε μία νέα ρύθμιση είναι πως το *status quo*, όσο άδικο κι αν είναι από την άποψη ορισμένων ανθρώπων, δεν πρέπει να αλλάξει. Όταν υποστηρίζεται η εξάλειψη μίας υπάρχουσας ρύθμισης αυτό σημαίνει ότι πρέπει να επεκταθεί η επικράτεια της αγοράς, το οποίο με τη σειρά του σημαίνει ότι πρέπει να δοθεί μεγαλύτερη δύναμη σ' αυτούς που έχουν χρήματα, εφόσον η αγορά λειτουργεί με βάση την αρχή ένα δολάριο-μία ψήφος.

Έτσι, όταν οι οικονομολόγοι της ελεύθερης αγοράς λένε ότι κάποια συγκεκριμένη ρύθμιση δεν πρέπει να θεσπιστεί, επειδή περιορίζει την «ελευθερία» μίας συγκεκριμένης αγοράς, απλώς εκφράζουν μία πολιτική άποψη που απορρίπτει τα δικαιώματα που πρόκειται να υπερασπιστεί ο προτεινόμενος νόμος. Το ιδεολογικό πρόσχημά τους είναι να προσποιούνται ότι η πολιτική τους δεν είναι πολιτική, αλλά μάλλον μία αντικειμενική οικονομική αλήθεια, ενώ η πολιτική άποψη των άλλων είναι πολιτική. Ωστόσο, τα κίνητρά τους είναι εξίσου πολιτικά με αυτά των αντιπάλων τους.

Η απομάκρυνση από την ψευδαίσθηση της αντικειμενικότητας της αγοράς αποτελεί το πρώτο βήμα για την κατανόηση του καπιταλισμού.